

dissertatie. Een lastige combinatie, die van de auteur een grote distantie vraagt. Daarin is Hoogbergen niet altijd geslaagd. Om te beginnen draagt het werk te veel de sporen van een gedenkboek. Door tijdsdruk (de studie moest in twee jaar tot stand komen) en de behoefte om recht te doen aan zo veel mogelijk memorabele gebeurtenissen en personen, komt de auteur onvoldoende toe aan systematische ordening.

Bovendien laat Hoogbergen met name in het relatief te omvangrijke laatste deel, handelend over de periode 1966-1991, zijn persoonlijke visie nadrukkelijk naar voren komen. Zo behandelt hij bijvoorbeeld de veel besproken landelijke stakingsactie van leraren voor betere onderwijsfaciliteiten—de zogenaamde 'Twickelactie' uit 1969—in een paragraaf over 'het optreden van de 'kritiese leraren' (301-308). Zowel die context als de suggestie dat het succes van de actie zou hebben samengehangen met manipulatie door marxistische docenten — 'zij ruiken instinctief hun kans'—creëert wellicht onbedoeld een wel zeer negatief dan wel naïef beeld van de bij deze actie betrokken leraren 1.

Zo bekeken laat Hoogbergen met zijn studie een prachtige bron na voor wie over 75 jaar de geschiedenis van het Nederlandse voortgezet onderwijs tussen mammoetwet en basisvorming wil onderzoeken. Maar met die kwalificatie alleen zou ik het boek tekort doen. Dank zij het werk van Hoogbergen is opnieuw een stuk Nederlandse onderwijsgeschiedenis ingevuld. Over het middelbaar onderwijs als schoolsoort bestaat weinig actuele literatuur². Aandacht voor een specifieke regio of voor het bijzonder onderwijs ontbreekt volledig. De studie biedt daarom veel waardevolle informatie, die via een betrouwbaar plaats- en persoonsregister optimaal toegankelijk is.

M. van Essen

1 Zie voor een beschrijving van de stakingsactie door een van de initiatiefnemers: H. Verkoulen, '12 september 1969: Twickelactie', *Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Twickel College te Hengelo* (1991) 27-33.

2 Over het onderwerp zijn twee monografieën verschenen: A. Bartels, *Een eeuw middelbaar onderwijs 1863-1963* (Groningen, 1963); R. A. C. Hoksbergen, *Ons handels(avond)onderwijs 1875-1975. Geschiedenis van een eeuw strijd om een onderwijsvorm* (Groningen, 1975). Meer recente aandacht voor dit schooltype valt uitsluitend aan te treffen in een paar overzichtswerken: P. Th. F. M. Boekholt, E. P. de Booy, *Geschiedenis van de school in Nederland. Vanaf de middeleeuwen tot aan de huidige tijd* (Assen-Maastricht, 1987); M. van Essen, *Opvoeden met een dubbel doel. Twee eeuwen meisjesonderwijs in Nederland* (Amsterdam, 1990). Een actuele geselecteerde bibliografie van de Nederlandse onderwijsgeschiedenis is te vinden in: P. Th. F. M. Boekholt, *Onderwijsgeschiedenis* (Zutphen, 1991).

A. M. C. van Dissel, *59 jaar eigengereide doeners in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer. Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1930-1989* (Dissertatie Leiden 1991 ; Publicaties van de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders LIV; Zutphen: Walburg pers, 1991, 360 blz., f49,50, ISBN 90 6011 738 7).

In haar proefschrift beschrijft Anita van Dissel de geschiedenis van een bijzondere overheidsdienst: de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (de RIJP). Deze dienst werd in 1930 opgericht, onder de naam Directie van de Wieringermeer, en in 1989 opgeheven toen de dienst opging in de Directie Flevoland. Onder zijn hoede werden, simpel gezegd, drooggevallen IJsselmeerpolders tot bewerk- en bewoonbare stukken Nederland gemaakt. Bij aanneming van de Zuiderzee-

wet in 1918 was in een dergelijke dienst niet voorzien. Bij deze wet werd besloten het plan-Lely ten uitvoer te brengen, dat afsluiting en gedeeltelijke drooglegging van de Zuiderzee beoogde. Men ging er toen nog vanuit dat de overheid uitsluitend zorg zou dragen voor de waterstaatstechische aspecten van de inpolderingen: het aanleggen van dijken, het eigenlijke droogmalen en het graven van kanalen. Het eenmaal droogvallende land zou direct aan particuliere boeren worden uitgegeven.

Maar geleidelijk gingen er steeds meer stemmen op die zeiden dat dit eigenlijk een onverantwoorde gang van zaken was. De nieuwe polderboeren zouden worden opgezadeld met grond die vooralsnog volstrekt ongeschikt zou zijn voor bebouwing. De trieste geschiedenis van de eerste bewoners van de omstreeks 1850 drooggelegde Haarlemmermeerpolder diende hierbij tot voorbeeld. Daarom zou de staat ook de taak op zich moeten nemen de nieuwe poldergrond bouwrijp te maken. In 1930 werd hiertoe officieel besloten en de Directie van de Wieringermeer in het leven geroepen.

Op basis van literatuurstudie, uitvoerig archiefonderzoek en een tiental interviews heeft Van Dissel 'de algemene ontwikkelingsgang' van deze Directie en latere RIJP onderzocht. Enerzijds ging haar aandacht uit naar het takenpakket, het beleid en het praktisch handelen van de ontwikkelingsdienst (op directieniveau) en anderzijds naar de rol die de rijksoverheid door de jaren heen bij het Zuiderzeeproject speelde. Nadrukkelijk heeft zij geen complete geschiedenis van de dienst willen schrijven, noch een 'poldergeschiedenis'.

Van Dissel is in haar opzet goed geslaagd. In dertien helder geschreven, overzichtelijk ingedeelde en volop geïllustreerde hoofdstukken blijft de door haar uitgezette rode draad — ontwikkeling van het directiebeleid en de rol van met name 'Den Haag' hierbij — goed zichtbaar. Als de lezer het spoor af en toe toch bijster dreigt te raken door de vele namen, plannen, commissies, betrokken overheidsorganen of andere details, komt de schrijfster haar te hulp door aan het eind van elk hoofdstuk de draden weer te zamen te weven in een bondige samenvatting. Alleen bij de behandeling van de laatste twee decennia wreekt zich het gebrek aan distantie enigszins: het verhaal wordt wat onsamenhangend en Van Dissels sympathie voor de eigenge-reide RIJP-ers begint haar betoogtrant te beïnvloeden.

Grofweg is de door Van Dissel geschetste geschiedenis in drie perioden in te delen. De periode ca. 1922-1941, waarin de dienst werd voorbereid en waarin hij zijn eerste klus, de Wieringermeerpolder, klaarde; de periode 1941-1962, waarin het werk vooral gericht was op de Noordoostpolder en ten derde de periode ca. 1963-1989, die in het teken stond van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland en de discussie rond de Markerwaard. In de eerste periode (ca. 1922-1941) werd de discussie gevoerd over de nieuwe staatstaak: welke onderdelen van de sociaal-economische inrichting van een nieuwe polder zou de rijksoverheid voor haar rekening nemen, wat voor soort organisatie zou hiermee belast worden en onder de verantwoordelijkheid van welk departement zou deze moeten ressorteren? Voordat deze vragen goed en wel beantwoord waren viel de Wieringermeer droog en ging de Directie met een voorlopige taakomschrijving aan de slag. Hierdoor genoot zij veel vrijheid van handelen, die zij, onder leiding van landbouwkundig ingenieur S. Smeding, optimaal benutte. Min of meer onafhankelijk van Den Haag, waar betrokken departementen in een competentiestrijd verwikkeld waren, werd gepioneerd, geïmproviseerd en op gedegen, zij het vrij paternalistische wijze een nieuw landbouwgebied vorm gegeven. Behalve het bouwrijp maken van gronden zorgde de Directie ook voor de maatschappelijke inrichting van het gebied. Zij koos pachters uit, bouwde boerderijen, trok middenstanders aan etc. Tevens vervulde zij enige gemeentelijke taken.

Voordat de status en taakstelling van de ontwikkelingsdienst definitief geregeld waren — de oorlog was slechts één complicerende factor — viel de Noordoostpolder droog en kreeg de

Directie het verzoek ook hier het land in te gaan richten. Die onduidelijke situatie van haar status zou gedurende de gehele periode-Noordoostpolder (1941-1962) zo blijven. In deze polder bleef de aandacht van de Directie, nog lange tijd onder leiding van Smeding, primair uitgaan naar de ontwikkeling van de landbouw. De gemeentelijke taken werden dooreen afzonderlijk openbaar lichaam uitgevoerd, onder leiding van een landdrost—eveneens Smeding. Tot groot ongenoegen van de Directie begon echter de houding van 'Den Haag' geleidelijk te veranderen. Betrokken departementen meenden dat de polders onderdeel dienden uit te maken van het landelijke beleid. Dit kwam onder andere tot uitdrukking in het uitgiftebeleid. Niet langer zou de Directie geheel alleen mogen bepalen wie een boerderij kreeg, maar 'Den Haag' zou hierin mede een stem krijgen. Aangezien bij de Directie het polderbelang altijd voorop stond waren tot nog toe alleen boeren toegelaten die aan de strengste selectiecriteria voldeden. En nu moest zij opeens ook 'zwakkere broeders' accepteren, zoals groepen ongeselecteerde, door ontegening gedupeerde boeren.

De derde periode stond in het teken van de inrichting van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. In 1963 was eindelijk de status van de ontwikkelingsdienst definitief geregeld en de Directie Wieringermeer omgevormd tot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. Ongeveer tegelijkertijd werd het roer van de dienst omgegooid. Nieuwe tijden en nieuwe heren. Het beleid van de RIJP was niet langer uitsluitend gericht op het tot ontwikkeling brengen van prachtige polders als doel op zichzelf maar werd een onderdeel van het nationale beleid. Aldus veranderde de RIJP geleidelijk van een primair agrarische in een 'multidisciplinaire projectorganisatie'. In Oostelijk en Zuidelijk Flevoland ontwikkelde de RIJP nog steeds de landbouw, maar voorts legde hij bij voorbeeld recreatievoorzieningen aan en bouwde hij twee steden, Lelystad en Almere. Dit alles mede ten dienste van en in overleg met overheidsinstanties op het oude land. Vanaf 1976 kwam het einde van de Rijksdienst sneller dan verwacht in zicht, mede doordat de aanleg van de Markerwaard op de lange baan werd geschoven. In 1989 ging de RIJP op in de Directie Flevoland.

Van Dissels dissertatie is een boeiende geschiedenis geworden van een unieke overheidsdienst die tienduizenden ha. ongecultiveerde IJsselmeerklei wist om te toveren tot onze twaalfde provincie.

Carla van Baalen

R. S. Gowricharn, *Economische transformatie en de staat. Over agrarische modernisering en economische ontwikkeling in Suriname, 1930-1960* (Dissertatie Utrecht 1990; Den Haag: Uitgeverij Ruward, 1990, 208 blz., ISBN 90 71167 011).

De meeste historische studies over het Caribische gebied beschrijven, analyseren en interpreteren de periode van de slavernij. Het gevolg is, dat er slechts weinig goede literatuur voorhanden is betreffende de periode na de slavenemancipatie, over het interbellum en betreffende het recente verleden. Deze constatering geldt *a fortiori* voor Suriname, hoewel drie jonge Surinaamse promovendi de afgelopen tien jaar een manmoedige poging hebben gedaan om verandering in deze stand van zaken te brengen. In 1980 verscheen het proefschrift van Glenn Willemsen, *Koloniale politiek en transformatieprocessen in een plantage-economie. Suriname 1873-1940* (Amsterdam, 1980). In 1982 publiceerde U. W. Heilbron, *Kleine boeren in de schaduw van de plantage. De politieke economie van de na-slavernijperiode in Suriname* (Amsterdam, 1982) en nu ligt er het hier besproken proefschrift over de periode 1930-1960.

De drie genoemde publikaties hebben gemeen, dat ze weliswaar veel aandacht geven aan